

Pagrindiniai klausimai:

■ **Kas yra kompetencija?**

■ **Kaip suprantama mokėjimo mokyti kompetencija?**

■ **Kaip vertinama mokėjimo mokyti kompetencija?**

■ **Kaip sekasi ugdyti mokėjimo mokyti kompetenciją Lietuvoje?**

■ **Lietuvos mokinių mokėjimo mokyti kompetencija tarptautiniame kontekste**

MOKĖJIMO MOKYTIS KOMPETENCIJA: SAMPRATOS IR UGDYMAS

Mokėjimo mokyti kompetencija yra visą gyvenimą trunkančio mokymosi idėjos įgyvendinimo pagrindas. Jos svarba pabrėžiama ne tik Lietuvos, bet ir Europos švietimo dokumentuose, kuriuose akcentuojama, kad gebėjimai ir parengtis išmokyti turi būti ugdomi nuolat ir įtraukiami į visus mokomuosius dalykus ir neformalųjį švietimą. Vis dėlto šis siekinys vis dar nėra įgyvendintas faktiškai, o labiau tebėra tik postulatas.

- Lietuvoje mokėjimo mokyti kompetencija nurodoma kaip viena bendrųjų kompetencijų ir apibrėžiama kaip asmens noras ir pasirengimas imtis naujų užduočių, gebėjimas kontroliuoti pažintinius ir emocinius procesus mokymosi metu, taikyti įgytus gebėjimus įvairiose situacijose.
- Europoje taip pat susitarta dėl mokėjimo mokyti kompetencijos apibrėžimo. Tai asmens noras ir pasirengimas imtis naujų užduočių, gebėjimas kontroliuoti pažintinius ir emocinius procesus mokymosi metu, taikyti įgytus gebėjimus įvairiose situacijose.
- Europos šalyse mokėjimo mokyti kompetencija kol kas nėra vertinama, bet šiuo metu kuriamas specialus instrumentas šiai kompetencijai pamatuoti. Lietuvoje yra bandymų sukurti tokį instrumentą, tačiau, skirtingai nei tarptautinis testas, jis skirtas mokėjimo mokyti kompetencijos kaip ugdymo(si) proceso, o ne kaip rezultato vertinimui.
- 2010–2012 m. daugumoje (maždaug 92 proc.) Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklų mokėjimo mokyti kompetencija dažniausiai vertinta neblogai, kiek rečiau – gerai. Tačiau išorinio vertinimo metu labai gerai vertintų mokyklų nebuvo.
- 2012 m. mokyklų išorinio vertinimo duomenys rodo, kad iš visų bendrųjų kompetencijų dažniausiai pabrėžiamas poreikis tobulinti mokėjimo mokyti kompetencijos ugdymą(si). Mokytojai linkę taikyti neveiksmingus išmokymo stebėjimo būdus, nepadeda išsiaiškinti mokymosi spragų ir mokinių nesėkmių priežasčių, todėl mokiniai stokoja atsakomybės už savo mokymąsi, aktyvumo pamokos metu, įsivertinimo įgūdžių.
- Didžiausią susirūpinimą kelia tai, kad mokykloje vyrauja ne mokymosi, o poveikio paradigma. Mokiniais per mažai sudaroma galimybių savarankiškai formuluoti mokymosi tikslus ir uždavinius, pasirinkti mokymosi turinį, planuoti savo veiklą. Daugumai mokytojų taikant mokiniams mažai patinkančius klausinėjimo, teksto skaitymo, rašymo metodus, mokymosi paradigmos metodai pagal naudojimo dažnumą atsiduria 12–13 vietoje.
- Mokytojai, paskatinti įvairių iniciatyvų, sudaro sąlygas atsiskleisti mokinių gebėjimams, atsižvelgia į individualius mokinių poreikius, jiems sekasi ugdyti mokinių kūrybingumą, bendradarbiavimo grupėje ir savarankiško darbo gebėjimus. Tačiau dėl didelio mokinių skaičiaus klasėje, laiko stokos ar nežinojimo, kaip tai daryti kryptingai, jiems sunkiausiai dirbti su mokiniais, neturinčiais motyvacijos mokytis, atsižvelgti į mokinių mokymosi patirtį, ugdyti tokius mokinių mokėjimo mokyti gebėjimus kaip pažinti savo mokymosi stilių, ugdyti atsakomybę už savo darbą, apmąščius savo mokymąsi, kelti tikslus, planuoti veiklą, susidūrus su sunkumais ieškoti išeičių.

2009 m. PISA tyrimo duomenys rodo, kad:

- Lietuvos mokinių, kurie teigė, kad skaito savo malonumui, dalis (72 proc.) yra viena didžiausių Europos šalyse ir lenkia EBPO šalių vidurkį. Vis dėlto daugumos mūsų šalies mokinių skaitymo motyvacija yra ne vidinė, bet išorinė: apie pusę tyrime dalyvavusių penkiolikmečių laisvalaikiu skaito tik tada, kai privalo tai daryti, ar norėdami rasti kokios nors informacijos. Ketvirtadalis Lietuvos penkiolikmečių turi neigiamą požiūrį į skaitymą ir mano, kad skaitymas yra tik laiko gaišimas.
- Lietuvos mokiniai nėra stiprūs demonstruodami veiksmingų supratimo ir prisiminimo bei apibendrinimo strategijų išmanymą. Jų pasiekimai šiose srityse buvo žemesni nei daugumos išsivysčiusių Europos valstybių ir EBPO šalių vidurkis. Tik kontrolės (supratimo pasitikrinimo) strategijos atveju Lietuvos mokinių išmanymas buvo panašaus lygio kaip ir aukštus skaitymo pasiekimus demonstravusių šalių.
- Lietuvoje, kaip ir daugelyje EBPO šalių, merginos geriau nei vaikinai išmano veiksmingas tekstų supratimo, įsiminimo ir apibendrinimo strategijas. Mokiniai iš palankios socialinės ekonominės aplinkos žino daugiau ir taiko veiksmingesnių mokymosi strategijų nei mokiniai iš nepalankios socialinės ekonominės aplinkos.

KAS YRA KOMPETENCIJA?

Kalbant apie mokėjimo mokyti kompetenciją, pirmiausia reikia išsiaiškinti, kas yra kompetencija, ką ji reiškia ir kodėl kompetencijos sąvoka vartojama švietime?

Politikos formuotojai, norėdami užtikrinti savo šalies piliečių ir visos visuomenės gerovę, siekė išsiaiškinti, kokius mokymosi rezultatus turi pasiekti asmenys, kad galėtų sėkmingai dalyvauti globalios ekonomikos ir pilietinės visuomenės kūrimo ir plėtroje. Minėti mokymosi rezultatai buvo pavadinti *kompetencijomis*. Yra įvairių kompetencijos apibrėžimų, tačiau dažniausiai jie apima šiuos elementus: *žinias, gebėjimus, įgūdžius, požiūrius ir vertybes*. Pačia bendriausia prasme kompetencija suprantama kaip gebėjimas atlikti tam tikrus veiksmus arba išmanyti kuriuos nors dalykus ar sritį. *Švietimo įstatyme (2011) kompetencija* apibrėžiama kaip gebėjimas atlikti tam tikrą veiklą, remiantis įgytų žinių, mokėjimų, įgūdžių, vertybinių nuostatų visuma. Neretai pasitaiko, kad žmonės kompetenciją sutapatina su kvalifikacija, tačiau kompetencija, moksliniu požiūriu, yra platesnė sąvoka, apimanti pastarąją kategoriją. *Kvalifikacija* socialiniuose moksluose apibrėžiama kaip tam tikrų žinių, mokėjimų, gebėjimų, įgūdžių ir patyrimo visuma, kurią įgijęs žmogus gali kokybiškai (kompetentingai) dirbti atitinkamos rūšies ir sudėtingumo darbą (Laužackas, 2000). *Švietimo įstatyme (2011) kvalifikacija* suprantama kaip platesnė už kompetenciją sąvoka ir apibrėžiama kaip Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatyta tvarka pripažįstama asmens turimų kompetencijų arba profesinės patirties ir turimų kompetencijų, reikalingų tam tikrai veiklai, visuma.

Politikos formuotojams modeliuojant valstybės gerovės kūrimo strategijas labai svarbu žinoti, kokių kompetencijų

žmogui reikia, kad jis įsidarbintų ir sėkmingai integruotųsi visuomenėje. Tokių kompetencijų įgijimas turėtų, visų pirma, padėti žmogui susirasti darbą žinių ekonomikos sąlygomis; antra, mokantis visą gyvenimą ir nuolat atnaujinant žinias, gebėjimus ir įgūdžius, prisitaikyti dinamiškoje darbo rinkoje; trečia, padėtų sėkmingai gyventi demokratinėje ir daugiakultūroje visuomenėje. Nutarta, kad kompetencijos turėtų atitikti šiuos pagrindinius kriterijus:

- būti svarbios visiems asmenims,
- padėtų tenkinti svarbius ir įvairiapusių asmens poreikius ir įveikti sunkumus įvairiose aplinkose,
- sudarytų galimybę asmeniui kurti vertingus rezultatus asmeniniame ir visuomeniniame gyvenime.

Atsižvelgiant į minėtus kriterijus, Europos Parlamento ir Tarybos rekomendacijose dėl bendrųjų visą gyvenimą trunkančio mokymosi gebėjimų (2006) išskirtos 8 kompetencijos (tarp jų ir mokėjimo mokyti), kurios pavadintos **esminėmis**. Rekomendacijose šios kompetencijos apibrėžiamos kaip asmens žinių, gebėjimų ir požiūrių visuma, pasireiškianti tam tikrame specifiniame kontekste atliekant tam tikrą veiklą. Akcentuojama, kad **visos aštuonios kompetencijos yra vienodai svarbios**, nes yra reikalingos visų žmonių asmeninei saviraiškai ir tobulinimuisi, aktyviam pilietiškumui, socialinei integracijai ir užimtumui žinių visuomenėje. Po daugelio politinių debatų taip pat nutarta, kad nėra vieno, tiksliai apibrėžto kompetencijų sąrašo. Todėl kiekviena šalis, atsižvelgdama į savo piliečių poreikius, sudaro savo bendrųjų kompetencijų sąrašą, o mokyklos jį interpretuoja ir pritaiko savo mokiniams. Lietuvoje buvo išskirtos šešios bendrosios kompetencijos, kurių viena įvardyta kaip mokėjimo mokyti kompetencija.

ESMINĖS KOMPETENCIJOS

- Komunikavimas gimtąja kalba
- Komunikavimas užsienio kalbomis
- Matematinė kompetencija ir esminės kompetencijos mokslo ir technologijų srityse
- Skaitmeninis raštingumas
- **Mokėjimas mokyti**
- Socialinės ir pilietinės kompetencijos
- Iniciatyvumas ir verslumas
- Kultūrinis sąmoningumas ir raiška

Europos Parlamento ir Tarybos rekomendacija dėl bendrųjų visą gyvenimą trunkančio mokymosi gebėjimų (2006/962/EB)

LIETUVOJE IŠSKIRTOS BENDROSIOS KOMPETENCIJOS

- **Mokėjimo mokyti**
- Komunikavimo
- Pažinimo
- Socialinė
- Iniciatyvumo ir kūrybingumo
- Asmeninė

Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos (2008)

KAIP SUPRANTAMA MOKĖJIMO MOKYTIS KOMPETENCIJA?

Mokėjimas mokyti kildinamas iš savarankiško, savivaldaus mokymosi idėjų. Mokslinėje literatūroje dažniausiai jis siejamas su besimokančiojo žiniomis ir supratimu apie savo mokymąsi, asmeninį mokymosi stilių ir mokymosi strategijas, gebėjimais nuolat vertinti ir analizuoti mokymosi patirtį, motyvuota mokymosi veikla. Europos Sąjungos valstybės šiuo metu yra susitarusios dėl mokėjimo mokyti kompetencijos apibrėžimo. Tai gebėjimas atkakliai ir sėkmingai mokyti, planuoti, organizuoti ir reguliuoti savo mokymąsi, įveikti kliūtis (Europos Parlamento ir Tarybos rekomendacija dėl bendrųjų visą gyvenimą trunkančio mokymosi gebėjimų, 2006).

Lietuvos bendrojo ugdymo mokykloje įgyvendinamose *Pradinio ir pagrindinio ugdymo (2008)* ir *Vidurinio ugdymo (2011) bendrosiose programose* mokėjimas mokyti apibrėžiamas kaip asmens noras ir pasirengimas imtis naujų užduočių, gebėjimas kontroliuoti pažintinius ir emocinius procesus mokymosi metu, taikyti įgytus gebėjimus įvairiuose kontekstuose. Akcentuojama, kad mokėjimas mokyti turi būti ugdomas nuolat nagrinėjant bet kurį mokomojo dalyko turinį ir imantis bet kurios veiklos. Šiam tikslui įgyvendinti sukurta mokėjimo mokyti kompetencijos integruojamoji programa, kurioje išskirtos mokėjimo mokyti kompetencijos ugdymui(si) svarbios

nuostatos ir gebėjimai. Kad galėtų savarankiškai mokytis visą gyvenimą, mokiniai turėtų suvokti, kad jie mokosi nuolat siedami jau turimas žinias su naujomis, suprasti žinių ir gebėjimų vertę, numatyti praktines jų taikymo galimybes, pažinti save

kaip besimokančiuosius, suvokti individualius poreikius, išsikelti mokymosi tikslus, veiklą planuoti taip, kad šiuos tikslus pasiektų, išmanyti įvairias mokymosi strategijas, padedančias siekti mokymosi tikslų, apmąstyti savo mokymąsi.

KAIP VERTINAMA MOKĖJIMO MOKYTIS KOMPETENCIJA?

Bendrosios kompetencijos jau turi savo vietą ugdymo programose, tačiau tam, kad kompetencijų ugdymas įsitvirtintų ugdymo procese, rekomenduojama dėmesį kreipti ne tik į indėlį (programos turinys, laikas, medžiaga, metodai), bet ir į mokymosi procesą bei jo rezultatus (kaip ir kokius mokinius išsikelia tikslus, kaip veikia siekdamas rezultato, koks tas rezultatas turėtų būti, ką mokinys turėtų žinoti, suprasti, gebėti atlikti ir pan.). Kad šios nuostatos taptų ugdymo praktika, būtina įvairių bendrojo ugdymo sričių kaita: rengiant mokymosi priemones, organizuojant ugdymą mokykloje, keičiant mokytojų profesinį rengimą ir, be abejo, mokymosi rezultatų vertinimą. Rezultatų vertinimas mokiniui turėtų padėti geriau suprasti savo mokymąsi ir kodėl reikia mokytis, parodyti, kas yra laikoma vertingu mokymosi siekiniu, kaip įveikti kliūtis jo siekiant, surasti sau tinkamiausią mokymosi būdą ir tapti savarankišku, savimi pasitikinčiu žmogumi. Vertinimo požiūriu, bendrosios kompetencijos yra sudėtingas konstruktas, nes bet kokiems gebėjimams ir nuostatoms išsiugdyti reikia daug laiko, kol įgyjama tam tikra kompetencija. Nors paskirų kompetencijų elementai tarpusavyje susiję, visų jų pagrindinė vystymosi prielaida – tokių mokinių savybių kaip kūrybingumas, problemų sprendimas, gebėjimas įvertinti riziką ir priimti sprendimus, ugdymas. Vertinant mokėjimo mokytis kompetenciją, reikia atsakyti į kelis klausimus: ką konkrečiai vertinti ir kokie požymiai parodo mokėjimo mokytis kompetencijos išsiugdymo lygį?

Siekiant sukurti sąlygas mokinių kompetencijoms ugdyti, 2009–2012 m. Ugdymo plėtotės centras dešimties Lietuvos apskričių mokyklose vykdė **nacionalinį projektą „Pagrindinio ugdymo pirmojo koncentro (5–8 kl.) mokinių esminių kompetencijų ugdymas“**. Vienas šio projekto rezultatų – sukurtas mokinių mokėjimo mokytis kompetencijos vertinimo instrumentas ir jo taikymo metodinės rekomendacijos, parengtos išbandžius instrumentą projekte dalyvavusiose mokyklose. Mokėjimo mokytis kompetencijos vertinimo struktūrą sudaro bendrosiose programose numatytos šios kompetencijos sritys: teigiamas požiūris į mokymąsi ir nusiteikimas mokytis, tikslo ir jo link vedančių veiklų numatymas, organizuota ir kryptinga mokymosi veikla, mokymosi veiklos ir rezultatų apmąstymas ir įsivertinimas. Visi mokėjimo mokytis kompetencijos sričių gebėjimai aprašomi keturiais lygiais (*pirmieji žingsniai, einama teisinga kryptimi, jau arti tikslo, įgyjama kompetencija*), kuriais remiantis nustatomas mokinio pasiektas lygis ir priimami sprendimai dėl tolesnių mokymosi žingsnių. Naudojantis šiuo instrumentu, nereikia pamiršti, kad asmens žinios, gebėjimai ir nuostatos kiekvienoje mokėjimo mokytis kompetencijos srityje gali būti skirtingo lygio. Svarbu tuos lygius nusistatyti, nes tik tada, kai visi ugdymo(si) proceso dalyviai apmąstys ir supras savo mokymosi situaciją, jie galės numatyti realius mokymosi siekius.

Instrumentus mokėjimo mokytis kompetencijai vertinti taip pat turi ir **Prancūzija**. Šioje šalyje mokėjimo mokytis kompetencija yra integruota į iniciatyvumo ir verslumo kompetenciją ir susieta su savarankiško mokymosi ir iniciatyvos ugdymo(si) rezultatais. Iniciatyvumo ir verslumo kompetencija suskirstyta į sritis, elementus ir juos aprašančius vertinimo rodiklius. Mokinio kompetencijos ugdymo(si) pažanga žymima ir detalai užrašoma Asmens kompetencijų knygelėje (angl. *Personal Competences Booklet*), naudojant mokinių esminių kompetencijų vertinimo rodiklius. Mokinys gali analizuoti savo mokymosi pranašumus ir trūkumus, įvertinti sunkumus, apsvarstyti mokymosi būdų alternatyvas. Asmens kompetencijų knygelė yra pavyzdys, kaip mokymosi rezultatai gali būti stebimi ir apsvarstomi, kad tėvai galėtų stebėti savo vaiko mokymąsi ir pririnkti jam padėti. Toliau pateikiamas pagrindinio ugdymo lygmens mokėjimo mokytis kompetencijos vertinimo pavyzdys.

Kompetencija: savarankiškumas ir iniciatyvumas

Sritis: dalyvauti ugdymo ir vadovavimo savo mokymuisi procese

Elementas: gebėti save įsivertinti ir nurodyti įgytas kompetencijas

Elemento aprašymas:

nustatyti ir atpažinti įgytas kompetencijas;

nustatyti asmeninius mokymosi lūkesčius ir interesų prioritetus;

gebėti analizuoti, kaip dabartinis mokymasis dera su keliais mokymosi tikslais.

Vertinimo rodikliai:

Įsivertinimas reiškia mokinio visuminį savęs supratimą ir vertinimą, susietą su mokinio individualiais pasiekimais.

Mokykloje ir už jos ribų mokinys žinos, kaip:

- taikant per pamokas išmokus metodus, nustatyti savo stiprybes ir tobulintinas savybes;
- įvertinti savo domėjimąsi mokykloje vykdomomis veiklomis;
- numatyti mokymosi uždavinius, vertinimo rezultatus ir jų poveikį;
- nustatyti veiklas, kurios gali būti svarbios kasdieniame gyvenime.

KAIP SEKASI UGDYTI MOKĖJIMO MOKYTIS KOMPETENCIJĄ LIETUVOJE?

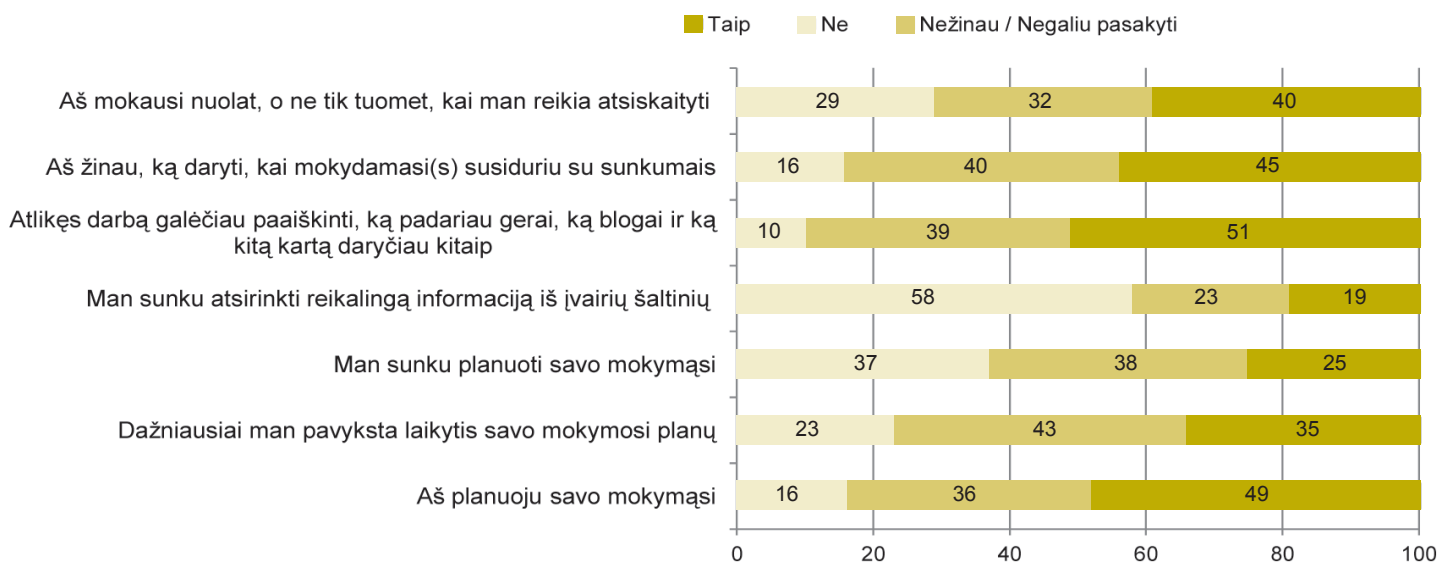
Lietuvoje tyrimų, skirtų mokėjimo mokytis kompetencijos ugdymo mokykloje analizei, yra nedaug. Vienas iš tokių – projekto „Pagrindinio ugdymo pirmojo koncentro (5–8 kl.) mokinių esminių kompetencijų ugdymas“ metu atliktas tyri-

mas „Pradinė kompetencijų ugdymo situacija projekto mokyklose“ (2010). Nustatyta, kad 61 proc. tyrimo apklausoje dalyvavusių mokytojų mano, kad jiems visiškai aišku, kaip ugdyti mokinių mokėjimo mokytis kompetenciją, o kiti

(39 proc.) mokėjimą mokyti nurodo kaip tobulintą savo savybę. Mokytojai stengiasi išsiaiškinti mokinių poreikius, pritaikyti jiems ugdymo turinį, įvairiais būdais įtraukti mokinius į mokymąsi, skatinti jų motyvaciją. Jiems gerai sekasi ugdyti mokinių kūrybingumą, pasitikėjimą savo jėgomis, bendradarbiavimo grupėje ir savarankiško darbo gebėjimus, mokyti mokinius atlikti tyrimus ir projektus. Kita vertus, nemažai mokytojų skundžiasi, kad dėl didelio mokinių skaičiaus

klasėje, laiko stokos ar nežinojimo, kaip tai daryti kryptingai, jiems sudėtinga atsižvelgti į mokinių mokymosi patirtį, dirbti su motyvacijos mokyti neturinčiais mokiniais, ugdyti mokinių atsakomybę už savo darbą ir tokius mokinių mokėjimo mokyti gebėjimus kaip pažinti savo mokymosi stilių ir juo remtis, planuoti ir apmąstyti savo mokymąsi, susidūrus su mokymosi sunkumais ieškoti išeičių.

7–8 kl. mokinių veiksmai ir nuostatos mokėjimo mokyti kompetencijos atžvilgiu

Šaltinis: Tyrimas „Pradinė kompetencijų ugdymo situacija projekto mokyklose“, 2010

Mokytojų poreikius įgyti daugiau teorinių žinių ir praktinės patirties, kaip padėti mokiniams ugdytis mokėjimo mokyti gebėjimus, patvirtina minėto projekto 7–8 klasių mokinių anketinės apklausos duomenys. Mažiau nei pusė (46 proc.) mokinių mano, kad moka mokyti, 40,9 proc. – kad šiek tiek moka mokyti, tačiau tik nedaugelis jų argumentuodami nurodo konkrečius mokėjimo mokyti gebėjimus (pavyzdžiui, planuoja mokymosi laiką, sprendžia mokymosi problemas ir kt.). Mokiniais sunku įvertinti savo mokymąsi, nes dažniausiai kalbėdami apie save, jie renka atsakymą *nežinau* arba *negaliu pasakyti*. Savo mokymąsi planuoja beveik pusė mokinių, bet tik 34,8 proc. mokinių dažniausiai pavyksta laikytis savo mokymosi planų. Daugiau nei pusė mokinių nežino, ką daryti, kai mokydami susiduria su sunkumais, apie pusę – atlikę darbą nežino arba negali paaiškinti, ką padarė gerai, ką blogai ir ką kitą kartą darytų kitaip, o ketvirtadaliui apskritai sunku planuoti savo mokymąsi. Apie 40 proc. mokinių mokosi nuolat, o ne tuomet, kai jiems reikia atsiskaityti (pavyzdžiui, prieš kontrolinį darbą).

Projekto „Pagrindinio ugdymo pirmojo koncentro (5–8 kl.) mokinių esminių kompetencijų ugdymas“ pabaigoje vertinant jo veiklą poveikį mokinių kompetencijų ugdymui mokyklose paaiškėjo, kad:

- Mokinių mokėjimo mokyti kompetencija, kaip ir kitos penkios bendrosios kompetencijos, po projekto buvo patobulinta. Tarp teigiamai vertinamų savybių pateko tokie mokinių ir mokytojų nurodomi požymiai kaip savarankiškas namų darbų ruošimas, mokymosi tikslų išsikėlimas, veiklos planavimas, mokymosi rezultatų suvokimas.
- Projekto veiklą metu mokytojai sudarė sąlygas atsiskleisti įvairiems mokinių gebėjimams, atsižvelgė į individualius mokinių mokymosi poreikius.

- Mokiniai, kurie vertino vienas kito darbą, savo mokymosi pažangą, analizavo veiklą ir pasiekimus, kūrė mokymosi įvertinimo instrumentus, tapo atsakingesni, savarankiškesni, aktyvesni, ėmė labiau pasitikėti savimi, pagerėjo jų mokymosi rezultatai.

Tyrimo „12–14 m. mokinių mokymo(si) didaktinės problemos ir jų sprendimo galimybės“ ataskaitoje akcentuojama, kad svarbiausi mokėjimo mokyti kompetencijos ugdymo sunkumai susiję su esminėmis mokymo ir mokymosi proceso metu kylančiomis didaktinėmis problemomis. Bene labiausiai – su mokymo(si) tikslais ir uždaviniais, kurie turi įtakos visam mokymo(si) procesui (mokymo(si) turiniui, organizavimo formoms, metodams ir kt.). Mokymo(si) tikslų kėlimas vis dar suvokiamas tik kaip paruošiamasis mokymo(si) etapas, bet ne kaip ypač svarbi mokymo(si) proceso dalis, kurioje ugdomas mokinių mąstymas, skatinama motyvacija, padedanti susivokti ir apibrėžti savo poreikius ir galimybes. Tik 32 proc. mokytojų mano, kad mokiniai patys geba kelti mokymosi tikslus ir uždavinius, o pamokose vyrauja du pagrindiniai tikslų kėlimo motyvai, būdingi poveikio paradigmai: pamokos tikslai ir uždaviniai mokiniams nurodomi pamokos pradžioje arba per pamoką nuolat primenama, ką jie išmoko ir ką dar turi išmokyti. Sudaryti galimybę mokiniams patiems išsikelti pamokos tikslus nurodė 24 proc., leisti planuoti savo veiklą – 16 proc. mokytojų. Paradoksalu, kad galimybę patiems nuspręsti, ko mokyti, veiksminga laiko tik 27 proc., o planuoti savo veiklą – 25 proc. mokinių. Susidaro uždaras ratas: **mokiniai, neturėdami pakankamai tikslų kėlimo ir mokymosi veiklos planavimo galimybių, neįgauna šiai veiklai būtinų įgūdžių, todėl dažniausiai pasyviai laukia tikslų mokytojo instrukcijų.**

Mokinys ignoruojamas ir turinio atrankos atžvilgiu. Parinkdami mokymo turinį, mokytojai labiausiai vadovaujami bendrosiomis programomis (97 proc.) ir vadovėliais (85 proc.). Mokinio interesus, pomėgius, gebėjimus kaip ypač svarbų turinio parinkimo kriterijų nurodė vos 7 tyrime dalyvavę mokytojai iš 395. Dauguma jų taiko mokiniams mažai patinkančius (klausinėjimo, teksto skaitymo, rašymo) metodus, o mokymosi paradigmos metodai (didaktinio žaidimo, dramos ir imitacijos, tyrinėjimo ir kt.) pagal taikymo dažnumą metodų skalėje užima 12–13 vietą.

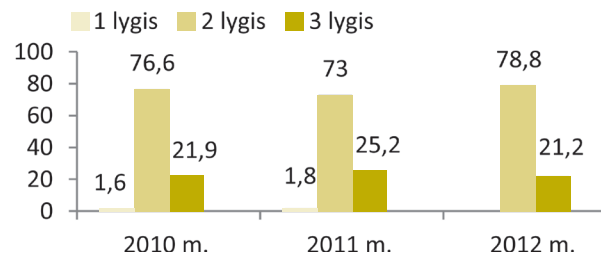
Tyrimas parodė, kad mokytojai tėvų vaidmenį jų vaikų mokymo(si) procese suvokia kaip daug mažesnę, nei to pageidautų patys mokiniai. 69 proc. mokinių teigia, kad jiems mokyti padeda ta aplinkybė, kad mokytojas pastebi daromą pažangą ir apie tai pasako jų tėvams. Tačiau dažnai ir visada taikantys šį informavimo būdą nurodė 40 proc. mokytojų. Svarbu ir tai, kad mokytojai nepakankamai vertina antrinę klaidų analizę, t. y. mokytojo dar kartą peržiūrimą darbą, kai mokinys jį ištaisė. Antrinę klaidų analizę taiko 18 proc. mokytojų, tačiau šis grįžtamojo ryšio būdas padeda mokyti net 68 proc. mokinių.

Mokėjimo mokyti kompetencija ir mokyklų veiklos kokybės išorės vertinimų rezultatai. Nacionalinė mokyklų vertinimo agentūra, vadovaudamasi išorinio vertinimo metodika, kasmet renka duomenis apie bendrojo ugdymo mokyklų veiklos būklę. Vienas šios metodikos vertinimo rodiklių – *mokėjimas mokyti*, kuris apibrėžiamas kaip gebėjimas savarankiškai atlikti užduotis, pasirinkti atlikimo būdą, rasti reikiamą informaciją, ją tinkamai naudoti, vertinti savo mokymąsi, mokymosi sunkumų suvokimas, gebėjimas juos įveikti.

Nepaisant kasmet išorės vertinimui pasirenkamų skirtingo tipo ir vertinamų mokyklų skaičiaus, 2010–2012 m. bendrojo ugdymo mokyklų išorinio vertinimo metu surinkti kiekybiniai duomenys parodė, kad **per pastaruosius trejus metus**

mokymosi kokybės rodiklis *mokėjimas mokyti* tik nedaugelyje mokyklų (apie 2 proc.) sulaukė prasto 1 lygio vertinimo (būtina tobulinti), tačiau nė vienoje mokykloje nebuvo įvertintas ir aukščiausiu – 4 lygiu (labai gerai). Mokėjimas mokyti dažniausiai vertintas neblogai – 2 lygiu, kiek rečiau gerai, t. y. – 3 lygiu.

2010–2012 m. vertintų mokyklų dalis (proc.) pagal mokyklos veiklos rodiklio *mokėjimas mokyti* įvertinimus

Lyginant skirtingų vietovių ir tipų mokyklas, šis rodiklis geriau vertintas didmiesčių ir miestų, pradinėjų mokyklų, progimnazijų ir gimnazijų mokyklose, prasčiau – miestelių ir kaimo, pagrindinėse ir vidurinėse mokyklose. Taip pat nustatyta, kad mokyklose, kuriose nemokamai maitinamų mokinių dalis buvo nuo 0 iki 49 proc., mokinių mokėjimas mokyti įvertintas geriau, nei mokyklose, kuriose tokių mokinių dalis buvo didesnė – nuo 50 iki 100 proc.

Remiantis 2012 m. vertintų mokyklų išorės vertinimo ataskaitomis, **iš visų bendrųjų kompetencijų dažniausiai pabrėžiamas poreikis tobulinti mokėjimo mokyti kompetencijos ugdymą(si).** Mokiniai aktyvesni pamokose, kuriose aiškiai formuluojami mokymosi tikslai ir uždaviniai, aptariamose veiklose, pateikiami mokiniams suprantami vertinimo kriterijai. Mokytojai linkę taikyti neveiksmingus išmokymo stebėjimo būdus, nepadedą išsiaiškinti mokymosi spragų ir mokinių nesėkmių priežasčių, o dėl to mokinių atsakomybė už savo mokymąsi, aktyvumas pamokos metu, įsivertinimas dažniau nurodomi kaip tobulintini pamokos aspektai.

LIETUVOS MOKINIŲ MOKĖJIMO MOKYTIS KOMPETENCIJA TARPTAUTINIAME KONTEKSTE

Kol kas nė viena šalis nacionaliniu lygiu nevertina (nematuoja testais) mokėjimo mokyti kompetencijos. Todėl Europos Komisija ėmėsi ieškoti būdų ir instrumentų šiai kompetencijai pamatuoti. Jau yra atlikti mokėjimo mokyti kompetencijos testo tęstiniai bandymai, o pats testas šiuo metu dar tobulinamas. Kuriant mokėjimo mokyti kompetencijos vertinimui (matavimui) skirtą testą, buvo atkreiptas dėmesys į tarptautinius mokinių pasiekimų tyrimus. Išsiaiškinta, kad TIMMS, PIRLS, PISA¹ tyrimais matuojami ne visi, o tik tam tikri mokėjimo mokyti kompetencijos komponentai. **Išsamiausiai šią kompetenciją matuoja 2009 m. PISA tyrimas, kuriuo siekta išnagrinėti (įvertinti) šiuos mokinių mokėjimo mokyti kompetencijos aspektus: mokinių pasitenkinimo skaitymu lygį, požiūrį į skaitymą, kiek laiko mokiniai skaito savo malonumui, kokias strategijas ir kaip dažnai mokiniai taiko mokymdamiesi.** Todėl toliau kaip tik ir bus analizuojami minėto tyrimo metu vykdytos mokinių apklausos rezultatai.

Pasitenkinimas skaitymu ir požiūris į skaitymą turi įtakos įsitraukimui į mokymąsi ir teksto suvokimo nuodugnumui, taip pat ir mokymosi motyvacijai. Mokymosi motyvacija savo ruožtu yra viena iš mokėjimo mokyti kompetencijos sudedamųjų dalių. Ji lemia tolesnį mokinio nusiteikimą mokyti ir mokymosi pasiekimus.

PISA tyrimo rezultatai parodė, kad Lietuvoje, kaip ir kitose Europos šalyse, mokinių, kuriems patinka skaityti, skaitymo pasiekimai gerokai aukštesni nei tų, kuriems mažiausiai patinka tai daryti. Lietuvoje savo malonumui skaito 72 proc. apklausoje dalyvavusių penkiolikmečių (56 proc. vaikų ir 88 proc. merginų²); EBPO šalyse vidutiniškai – 63 proc. (52 proc. vaikų ir 73 proc. merginų). Mokinių pasiekimų skirtumas tarp skaitančių ir neskaitančių savo malonumui mokinių Lietuvoje sudarė 50, o EBPO šalyse – vidutiniškai 57 PISA skalės taškus. Tiek skaitančių, tiek neskaitančių savo malo-

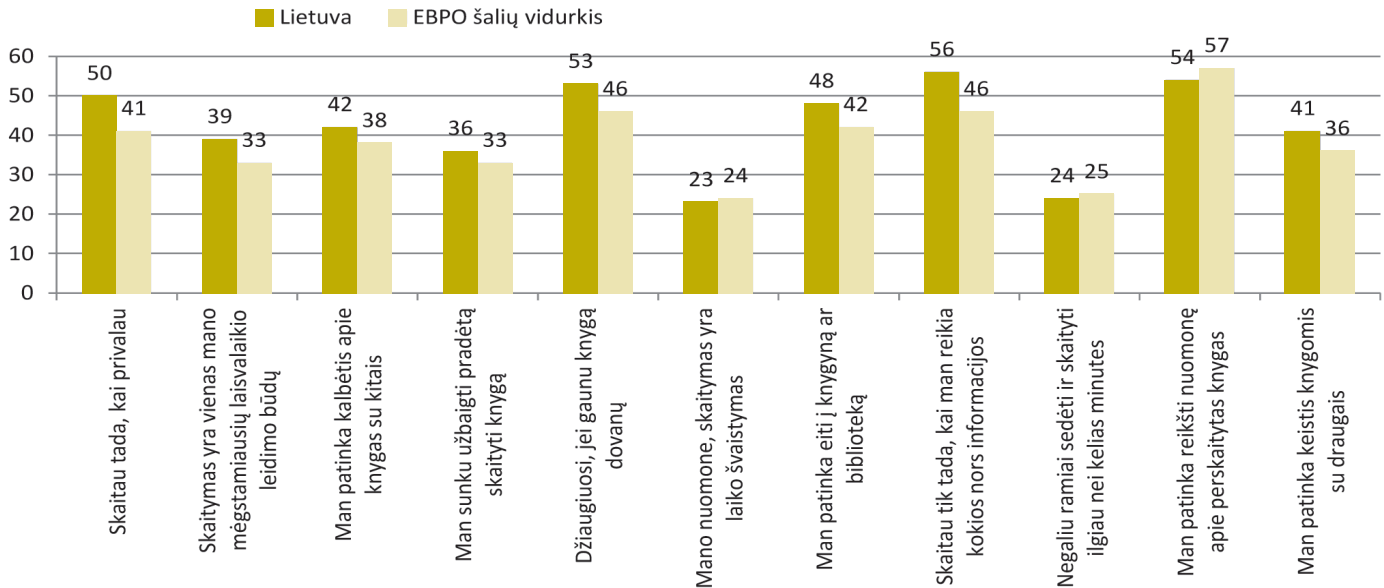
¹ Plačiau apie minėtus tarptautinius mokinių pasiekimų tyrimus skaityti Nacionalinio egzaminų centro svetainėje: <http://nec.lt/178/>

² Dalys skaičiuotos nuo visų tyrime dalyvavusių atitinkamos šalies mokinių.

numui Lietuvos mokinių pasiekimai buvo žemesni nei EBPO šalių atitinkamų mokinių skaitymo įverčių vidurkiai. Neskaitančių savo malonumui Lietuvos mokinių skaitymo rezultatai buvo žemiausi ir Europos Sąjungos šalyse. Lyginant mūsų šalies skaitančių ir neskaitančių merginų ir vaikinių skaitymo rezultatus, galima pastebėti, kad vaikinių jie žemesni 40–50 PISA skalės taškų, panašiai kaip EBPO šalių vidurkis (50 PISA skalės taškų). Todėl galima spėti, kad mokykloje ir šeimoje nepakankamai rūpinamasi ir dirbama su mokiniais, ypač su vaikinais, turinčiais menką motyvaciją skaityti.

Analizuojant Lietuvos mokinių, dalyvavusių PISA tyrime, **požiūrį į skaitymą** matyti, kad 53 proc. mokinių (daugiau nei vidutiniškai EBPO šalyse) džiaugiasi, jei gauna knygą dovanų, nemažai daliai (48 proc.) mokinių patinka eiti į knygyną ar biblioteką. Tačiau apie pusė mokinių (taip pat daugiau nei vidutiniškai EBPO šalyse) teigė, kad jie laisvalaikiu skaito tada, kai privalo tai daryti, arba kai jiems reikia susirasti tam tikros informacijos. Apie ketvirtadalis Lietuvos penkiolikmečių teigė, kad skaitymas yra tik laiko gaišimas. Ši mokinių dalis buvo panaši kaip ir EBPO šalių vidurkis.

Mokinių požiūris į skaitymą

Duomenų šaltinis: PISA 2009

Tyrimu siekta išsiaiškinti, kaip dažnai ir kaip ilgai mokiniai skaito savo malonumui. Laikas, skirtas skaitymui, parodo mokinio susidomėjimą šia veikla, o skaitymo dažnumas yra labai susijęs su skaitomo teksto supratimu. Mokinių apklau-

sos duomenys parodė, kad tie, kurie skaito savo malonumui nuo 1 iki 2 val. per dieną ir tai daro kasdien, pasiekia aukštesnius skaitymo rezultatus nei tie, kurie neskaito arba skaito savo malonumui labai retai.

Mokinių skaitymo gebėjimų rezultatai pagal laiką, skirtą skaitymui savo malonumui (PISA skalės taškai)

Šalis	Neskaito savo malonumui		Skaito 30 min. per dieną ar mažiau		Skaito nuo 30 iki 60 min. per dieną		Skaito 1–2 val. per dieną		Skaito daugiau nei 2 val. per dieną	
	proc.	vid.*	proc.	vid.*	proc.	vid.*	proc.	vid.*	proc.	vid.*
Suomija	33,0	492	32,4	545	18,6	569	12,7	572	3,2	568
Estija	38,6	469	26,4	514	18,9	525	10,5	530	5,7	527
EBPO šalių vidurkis	37,4	460	30,3	504	17,2	527	10,6	532	4,5	527
Latvija	29,7	454	26,4	477	21,1	501	15,8	515	7,1	516
Lietuva	28,1	433	28,1	468	19,9	490	17,1	495	6,7	492

Šaltinis: PISA 2009

Lietuvoje tokių mokinių dalis sudarė 17,1 proc. ir buvo didesnė nei EBPO šalių vidurkis (10,6 proc.). Vis dėlto mūsų šalies minėtos mokinių grupės skaitymo rezultatas buvo panašus kaip ir visai neskaitančių savo malonumui Suomijos mokinių. Galima spėti, kad taip yra dėl dviejų priežasčių: arba mūsų šalies mokiniai atsakė ne visai nuoširdžiai, arba mūsų mokiniai, lyginant su Suomijos mokiniais, turi prastesnius skaitymo įgūdžius (nėra tokie kritiški skaitytojai).

Lietuvos mokinių skaitymo savo malonumui dažnumas nėra labai priklausomas nuo jų socialinio ekonominio statuso (to-

liau – SES), tačiau skaitymo pasiekimai – atvirkščiai – labai priklausomi. Vis dėlto aukščiausio SES mokiniai, nors ir ne itin daug, tačiau dažniau linkę skaityti savo malonumui nei žemiausio SES mokiniai; aukščiausio SES ketvirtadalio mokinių skaitymo įverčiai 85 PISA skalės taškais buvo aukštesni nei žemiausio SES ketvirtadalio mokinių.

Mokymosi strategijos. PISA tyrimu buvo siekiama išsiaiškinti, ar mokiniai atpažįsta veiksmingas mokymosi strategijas ir kaip dažnai jas taiko³. Jos buvo suskirstytos į 5 grupes: informacijos supratimo ir prisiminimo; informacijos

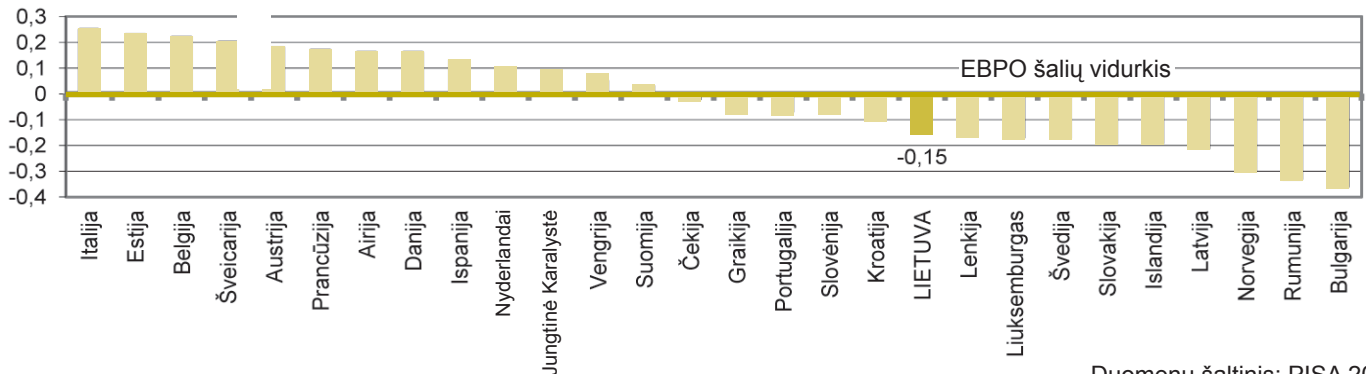
³ Buvo tirtas visų mokymosi strategijų grupių išmanymas, taikymo dažnumas tirtas tik kontrolės, įsiminimo ir plėtojimo strategijų.

apibendrinimo; kontrolės (supratimo pasitikrinimo), informacijos įsiminimo ir plėtojimo (informacijos susiejimo su kitais kontekstais).

Tarp Europos šalių geriausiai veiksmingas *supratimo ir prisiminimo strategijas* išmano Italijos, Estijos ir Belgijos penkiolikmečiai, prasčiausiai – Norvegijos, Rumunijos ir Bulgarijos mokiniai. Veiksmingas *apibendrinimo strategijas* geriausiai išmano Italijos, Prancūzijos ir Danijos mokiniai, prasčiausiai

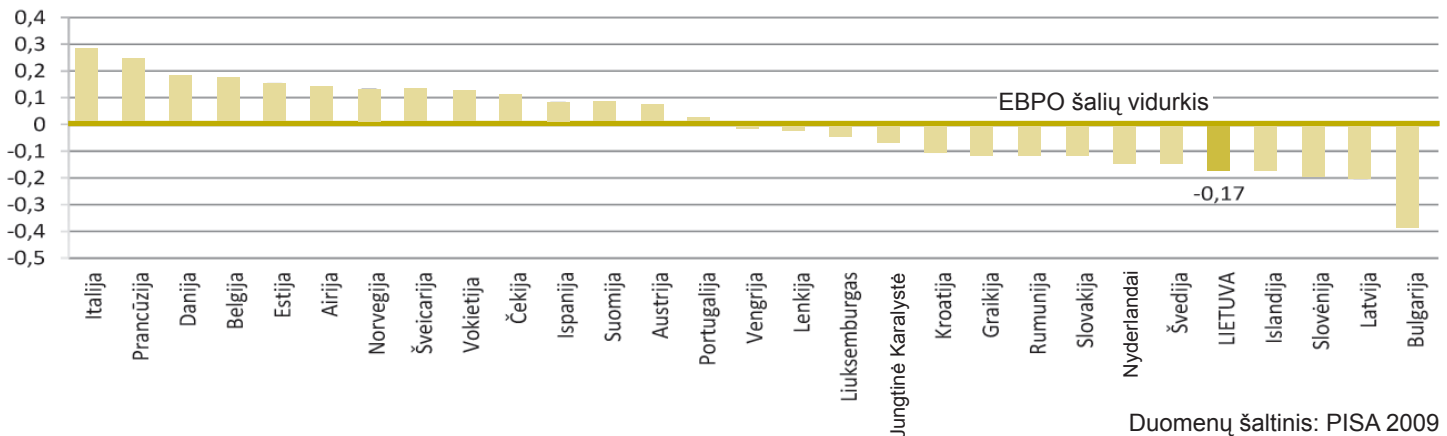
Slovėnijos, Latvijos ir Bulgarijos penkiolikmečiai. Lietuvos mokiniai šiose srityse nebuvo stiprūs, jų minėtų strategijų išmanymas buvo žemiau nei EBPO šalių vidurkis. Lietuvą lenkė ir dauguma išsivysčiusių Vakarų Europos valstybių. Tyrimo rezultatai parodė, kad Lietuvos merginos geriau išmano veiksmingas *supratimo ir prisiminimo* bei *apibendrinimo* strategijas nei vaikinai, o aukšto SES – geriau nei žemo SES penkiolikmečiai.

Supratimo ir prisiminimo strategijų išmanymas
(vertinta nuo „1“ iki „-1“; „1“ – geriausiai išmano, „-1“ – prasčiausiai išmano)

Duomenų šaltinis: PISA 2009

Apibendrinimo strategijų išmanymas
(vertinta nuo „1“ iki „-1“; „1“ – geriausiai išmano, „-1“ – prasčiausiai išmano)

Duomenų šaltinis: PISA 2009

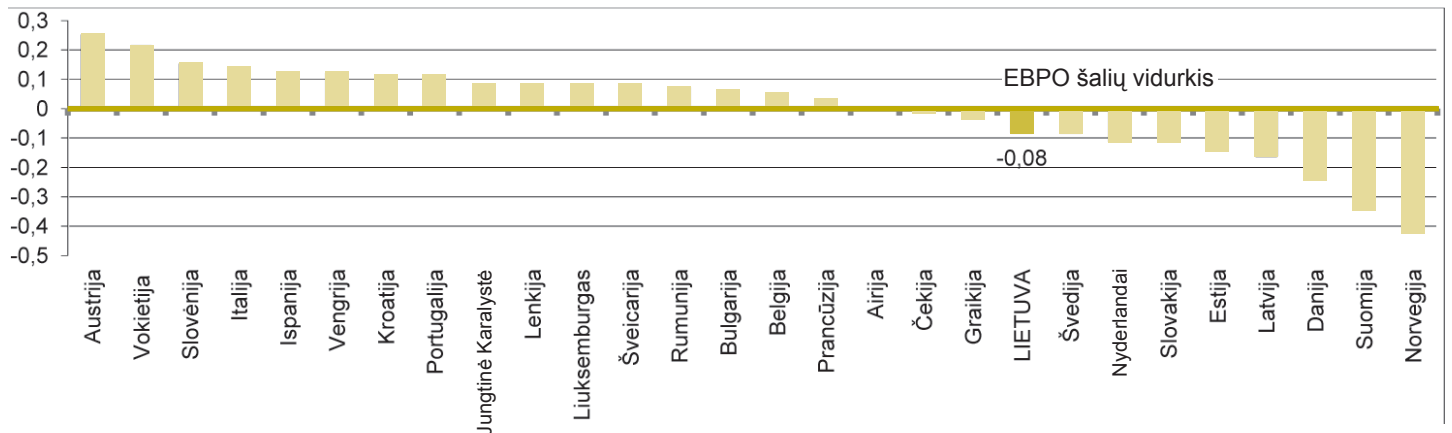
Savireguliuojantis mokymasis PISA tyrimo metu buvo matuojamas per mokinio skaitymo *kontrolės strategijų* taikymą. Šios strategijos yra susijusios su pasitikrinimo klausimų apie užduoties paskirtį arba tekstą formulavimu, taip pat supratimo pasitikrinimu. *Įsiminimo strategijos* yra susijusios su tekstų ir detalaus jų turinio įsiminimu, taip pat pakartotiniu teksto skaitymu. *Plėtojimo strategijos* yra skirtos informacijai susieti su jau turimomis žiniomis, asmenine patirtimi ir kontekstais.

Kiekvienoje šalyje mokiniai, kurie gerai išmanė veiksmingas *kontrolės strategijas* ir nurodė, kad pamokos pradžioje išsiaiškina, ką jie turi išmokyti, patikrina, ar suprato, ką perskaitė, bando išsiaiškinti, kurių sąvokų dar nesuprato, prisiminti svarbiausias teksto mintis, ieško papildomos informacijos neaiškiems teksto dalykams išsiaiškinti, pasiekia aukštesnius rezultatus. Ši tendencija ryškiausia Prancūzijoje, Austrijoje, Portugalijoje. Skirtumas (tarp geriausių ir

prasčiausių *kontrolės strategijų* išmanymą demonstravusių mokinių ketvirtadalių (visi PISA tyrimo dalyviai buvo suskirstyti į 4 grupes) minėtose šalyse vidutiniškai sudarė 90 taškų, Lietuvoje – 60, o EBPO šalyse vidutiniškai – 68 taškus).

Įsiminimo ir plėtojimo strategijas Lietuvos mokiniai išmano geriau nei vidutiniškai EBPO ir Europos šalyse. Tačiau *įsiminimo strategijų* taikymo poveikis skirtingų šalių mokinių skaitymo pasiekimams buvo nevienodas. Dažnas šių strategijų taikymas mūsų šalies mokinių skaitymo rezultatus pablogino (kaip Estijos, Danijos, Nyderlandų mokinių), Prancūzijos ir Švedijos – pagerino, Jungtinės Karalystės ir Suomijos – beveik nedarė jokios įtakos. *Plėtojimo strategijų* taikymo poveikis įvairių šalių mokinių skaitymo rezultatams, kaip ir įsiminimo strategijų atveju, buvo taip pat nevienodas: pavyzdžiui, Portugalijos ar Norvegijos mokinių dažnai taikomos *plėtojimo strategijos* skaitymo rezultatus pagerino, tačiau Lietuvos mokinių pasiekimams neturėjo jokios įtakos.

Kontrolės (supratimo patikrinimo) strategijų išmanymas
(vertinta nuo „1“ iki „-1“; „1“ – geriausiai išmano, „-1“ – prasčiausiai išmano)

Duomenų šaltinis: PISA 2009

Lietuvoje, kaip ir daugelyje kitų EBPO šalių, merginos geriau nei vaikinai išmano veiksmingas *kontrolės, įsiminimo ir plėtojimo strategijas*. Merginos dažniau nei vaikinai taiko *įsiminimo ir kontrolės strategijas; plėtojimo strategijas* Lietuvos merginos ir vaikinai taiko vienodai dažnai. Mokiniai iš pалан-

kios socialinės ekonominės aplinkos daugiau žino ir taiko veiksmingų *kontrolės ir plėtojimo strategijų, o informacijos įsiminimo strategijas* vienodai dažnai taiko įvairių socialinių sluoksnių mokiniai.

Literatūra:

1. Assessment of key competences in initial education and training: policy guidance. European Commission, 2012.
2. Dzikavičiūtė J. Kaip padėti mokiniui įgyti mokymosi mokyti kompetenciją? Ugdymo plėtotės centro informacija.
3. Hoskins B., Fredriksson U. Learning to learn: what is it and can it be measured? European Communities, 2008.
4. Laužackas R. Mokymo turinio projektavimas: standartai ir programos profesiniame rengime. Kaunas, 2000.
5. PISA 2009 Results: Learning to learn. Student engagement, strategies and practices (Volume III). OECD, 2010.
6. Projekto „Pagrindinio ugdymo pirmojo koncentro (5–8 kl.) mokinių esminių kompetencijų ugdymas“ metodinė medžiaga: Kompetencijų ugdymas. Vilnius, 2010.
7. Projekto „Pagrindinio ugdymo pirmojo koncentro (5–8 kl.) mokinių esminių kompetencijų ugdymas“ mokinių mokėjimo mokyti kompetencijos vertinimo instrumentas ir jo taikymo metodinės rekomendacijos: Mokėjimo mokyti kompetencijos vertinimas. Vilnius, 2012.
8. Projekto „Pagrindinio ugdymo pirmojo koncentro (5–8 kl.) mokinių esminių kompetencijų ugdymas“ veiksmingumo tyrimas. Vilnius, 2011.
9. Targamadžė V., Nauckūnaitė Z., Stonkuvienė I., Šimelionienė J., Venclovienė J. Tyrimo „12–14 metų mokinių mokymo(si) didaktinės problemos ir jų sprendimo galimybės“ ataskaita. Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras, 2010. Nuoroda internete: http://www.alternatyvusisugdymas.lt/uploads/2009/12/10_09_03_AU_galimybiu_studija.pdf.
10. Vaitkevičiūtė V. Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius, 2004.

ŠVIETIMO PROBLEMAS ANALIZĖ – Švietimo ir mokslo ministerijos leidinių serija, skirta politikams, savivaldybių švietimo padalinių specialistams ir plačiajai visuomenei, nušviečianti kylančias ir sprendžiamas švietimo problemas. Serijoje „Švietimo problemos analizė“ pateikiama glausta, konkreti ir aktuali švietimo sistemos funkcionavimo problemų analizė. Leidiniai skelbiami internete adresu <http://www.smm.lt/web/lt/teisine-inforamcija/tyrimai-analizes/leidiniai-svietimo-problemos-analize> ir portale Emokykla.

Pasiūlymus, pastabas ar komentarus prašome siųsti Švietimo ir mokslo ministerijos Strateginių programų biuro vedėjui Ričardui Ališauskui (el. p. ricardas.alisauskas@smm.lt).

Autorius, norinčius publikuoti savo parengtas analizes serijoje „Švietimo problemos analizė“, prašome kreiptis į Švietimo ir mokslo ministerijos Strateginių programų biuro vyriausiąją specialistę Jūratę Vosylytę-Abromaitienę (el. p. jurate.vosylyte-abromaitiene@smm.lt, tel. (8 5) 219 1121).

Analizę parengė Sandra Balevičienė, Nacionalinės mokyklų vertinimo agentūros Politikos analizės skyriaus metodininkė, ir Vitalija Paurienė, Nacionalinės mokyklų vertinimo agentūros Politikos analizės skyriaus metodininkė.

Konsultavo: dr. Jolanta Navickaitė, Švietimo ir mokslo ministerijos Akademinio mobilumo ir tęstinio mokymo skyriaus vyresnioji specialistė, Raimonda Jarienė, Ugdymo plėtotės centro projekto „Pagrindinio ugdymo pirmojo koncentro 5–8 klasių mokinių esminių kompetencijų ugdymas“ veiklos metodininkė, Eglė Urbonaitė, Švietimo ir mokslo ministerijos Strateginių programų biuro vyresnioji specialistė.

MOKĖJIMO MOKYTIS KOMPETENCIJA: SAMPRATOS IR UGDYMAS

Redaktorė *Stefanija Skebienė*
Maketavo *Valdas Daraškevičius*

2013-12-18. Tir. 1 800 egz.

Išleido Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos
Švietimo aprūpinimo centras, Geležinio Vilko g. 12, LT-01112 Vilnius
Spausdino UAB „Lodvila“, Sėlių g. 3A, LT-08125 Vilnius

ISSN 1822-4156